

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นวิสาหกิจชุมชน*

การดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานแต่เดิมของคนในชุมชน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจจากตัวเองสู่ครอบครัวกลายเป็นเศรษฐกิจชุมชน สู่กระบวนการแห่งการแลกเปลี่ยนที่มีความซับซ้อนกันมากขึ้น ในทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค อย่างไรก็ตามในการดำเนินเศรษฐกิจชุมชนในแต่ละพื้นที่ มีบริบทแตกต่างกัน รวมทั้งการยกระดับเศรษฐกิจต่อการแข่งขันทางการค้า ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศยังมีจุดอ่อนที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ทันต่อสถานการณ์ในภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ หรือเกิดภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจโลก ในช่วงปี พ.ศ.2540 และปี พ.ศ.2550 ตามลำดับ ทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลายต่อการปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้สามารถขับเคลื่อนไปได้ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดของการกลับมาทบทวนในการวางแนวทางให้เกิดความยั่งยืนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงต้องมีการมองถึงฐานรากเดิมที่มีอยู่ คือ เกษตรกรรมและเศรษฐกิจชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542: 20-21) ซึ่งจะพิจารณาถึงการนำเศรษฐกิจรากฐาน ที่มีความเข้มแข็งเกี่ยวกับการนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างการขับเคลื่อนเป็นการรวมกลุ่มกัน ให้มีพลังต่อการพึ่งพาตนเอง ประกอบกับการประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น โดยให้พื้นฐานทางการเกษตรและองค์ความรู้ทางประเพณีภูมิปัญญา เป็นสิ่งขับเคลื่อนให้ผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงแห่งการผสมผสานฐานความคิดทางความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่มีการร่วมมือการจัดสรรทรัพยากร การจัดการทุน การสร้างหลักเกณฑ์แห่งการช่วยเหลือกัน พึ่งพากันจากระดับฐานปฐมภูมิสู่ระดับฐานทุติยภูมิ จนกลายเป็นแนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนประสานกับเศรษฐกิจชุมชนต่อการพัฒนาร่วมกับการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ให้เกิดความสมดุลของชุมชนนั้นๆ ที่สร้างความเข้มแข็งในการแข่งขันในระบบที่ซับซ้อน (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548: 1) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการและแนวคิดของวิสาหกิจชุมชน ขออธิบายเป็น 8 ประเด็น ดังนี้ 1.พัฒนาการและความหมายของวิสาหกิจชุมชน 2.ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน 3.แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน 4.ประเภทและรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน 5.ปัจจัยสำคัญของวิสาหกิจชุมชน 6.เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน 7.กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนของประเทศไทยที่ประสบผลสำเร็จ 8.บทส่งท้ายกรอบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

พัฒนาการและความหมายของวิสาหกิจชุมชน

การรวมกลุ่มของชุมชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการมีมาช้านานตั้งแต่มีการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยน จนมีการพัฒนาในการซื้อขายด้วยการใช้เงินเป็นสื่อกลางการแลก

---

*พัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้สมบูรณ์ของทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน.

เปลี่ยน ทำให้การรวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือและพึ่งพาในแต่ละพื้นที่มาการหลอมเป็นฐานแห่งวัฒนธรรม ภูมิ-
 ปัญญาการบริโภคและผลิต ด้วยการใช้ทรัพยากรจากท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตามการรวมตัวใน
 ลักษณะธุรกิจชุมชนภายในท้องถิ่น เป็นลักษณะไม่เป็นรูปแบบขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในแต่ละท้องถิ่น
 และชุมชนนั้นๆ แต่การเกิดธุรกิจชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เกิดจากการเปลี่ยนเศรษฐกิจภายในประเทศที่เกิด
 วิฤติในช่วงปี พ.ศ.2540 ที่เรียกกันว่า “วิฤติต้มยำกุ้ง” ทำให้เกิดผลกระทบทั้งระดับจุลภาคและระดับ
 มหาภาคทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ดังนั้นทางภาครัฐบาลจึงพิจารณาถึงการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนต่อการดำรงอยู่
 ทางเศรษฐกิจของประเทศที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยมองไปที่ฐานดั้งเดิมของเศรษฐกิจประเทศไทย คือ
 ภาคการเกษตรและชุมชน จากการสร้างแผนแม่บทชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมของคน ทรัพยากร เครือข่าย
 และการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นจึงมีการตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่ง (กัญญาณ อินทหว่างและคณะ, 2554: 3) ที่
 ดำเนินการพิจารณาหาแนวทางในช่วงปี พ.ศ.2546-2548 เป็นเวลาทั้งสิ้น 3 ปี เพื่อร่างพระราชบัญญัติที่
 เรียกว่า “พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน” โดยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและภาค
 ประชาสังคม ทำให้เกิดแรงผลักดันเป็นพระราชบัญญัติที่สามารถตราเป็นกฎหมาย และมีการประกาศในพระ
 ราชกิจจานุเบกษา ในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2548 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2548 ทำให้
 วิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีสิทธิและอำนาจ ในการรับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ
 ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่สามารถนำมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
 ภายใต้การพึ่งตนเอง เป็นกิจการของชุมชนร่วมกับการน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในการสร้างภูมิคุ้มกันและขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเพื่อพัฒนาจากความรู้ ภูมิปัญญา
 ท้องถิ่น ให้เกิดเป็นการผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งสร้างพลังแห่งชุมชน เครือข่ายขององค์กรชุมชนให้
 เข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด (อภิสิทธิ์ พรหมชัยและศุภลักษณ์ สุวรรณะชฎู, 2554: 17)

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

คำนิยามความหมายของวิสาหกิจชุมชน ได้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้
 อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการ
 อื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจกรรมดังกล่าว ไม่
 ว่าจะเป็นนิติบุคคลรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาของครอบครัว ชุมชนและ
 ระหว่างชุมชน

กองพัฒนาธุรกิจสถาบัน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2551: ออนไลน์) อธิบายว่า
 “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเป็นกลุ่มหรือชมรมที่
 เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกร บุคคลในครัวเรือนเกษตรกรหรือบุคคลทั่วไป มีสมาชิกอย่างน้อย 5 คน และ
 รวมถึงการรวมตัวของกลุ่มหรือชมรมเข้าด้วยกัน เพื่อประกอบธุรกิจร่วมกัน ได้แก่ เกษตรกรรม การแปรรูป
 ผลิตผลการเกษตร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร กิจกรรมอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ งานฝีมือ
 หัตถกรรม การพัฒนาความรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและการฟื้นฟูการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มโรงสีข้าว กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มรวบรวม ผลผลิต กลุ่มค้าส่งค้าปลีก กลุ่มให้บริการทางการเกษตร กลุ่มโฮมสเตย์ เป็นต้น

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2559: ออนไลน์) อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิตินบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิตินบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

ขณะที่นักวิชาการหลายท่านก็ได้ให้คำนิยาม ความหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

ทวีศักดิ์ นพเกษตร (2544: 61) อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการบนพื้นฐานของทรัพยากร กระบวนการคิด ภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้วยการจัดการโดยครอบครัว องค์กรชุมชนและเครือข่าย องค์กรชุมชน เพื่อตอบสนองต่อการพึ่งตนเองและพึ่งกันเอง

กัญญาณ อินหว่างและคณะ (2554: 1-2) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการประกอบการที่มี ภูมิปัญญา ขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้าและการเงินและต้องการใช้ปัจจัยการผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอน เพื่อการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดดอกผล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมการจัดการผลผลิต ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพื่อการสร้างกำไรทาง การเงินเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย

สัญญา เคนาภูมิ (2558: 70) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชน ที่เอื้อกับชาวบ้านดำรงชีวิตได้มั่นคงและเข้มแข็ง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนมิใช่จะทำให้ได้ง่ายดาย ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน วิสาหกิจชุมชนเน้นเรื่องการบริหารจัดการ เป็นกิจกรรมสร้างรายได้ รูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กกว่าวิสาหกิจขนาดย่อม โดยผลผลิตจะเกิดจากสินทรัพย์ชุมชน

ศิริวรรณ เจนการและคณะ (2545: 20) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตาม ธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการ บริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มีหลักสำคัญ คือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตัวเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัวสร้างสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเอง และมีคุณธรรม รับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดและเอาเปรียบผู้บริโภค

สมศักดิ์ ขอบตรง (2549: 8) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล (2545: 38-39) วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดย ชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งด้าน การผลิต การค้าและการเงินและต้องการใช้ปัจจัย การผลิตนี้ให้เกิดดอกผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกัน และกัน โดยผ่านการประกอบการของชุมชน

เสรี พงศ์พิศและสุภาส จันทร์หงษ์ (2548: 1) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยคน ในชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของ ครอบครัวและชุมชน

จากคำนิยามของความหมายทั้งสถาบันและนักวิชาการเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน สามารถสรุปได้ว่ามีกระบวนการอยู่ 4 ขั้นตอนของวิสาหกิจชุมชน คือ

ขั้นที่ 1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย คน ครอบครัว ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นทุน เช่น ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญา ทุนทรัพยากร ทุนทางการเงิน เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ปัจจัยกระบวนการ (Process) นำขั้นที่ 1 มาสร้างกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ภายใต้การรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อมาผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ภายใต้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้

ขั้นที่ 3 ปัจจัยผลผลิต (Output) ผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ที่จะสร้างฐานรากแห่งความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งไม่ได้เน้นกำไรเป็นที่ตั้งแต่เน้นการเอื้อเพื่อ เกื้อกูลกันเป็นไปตามกฎการพึ่งพา

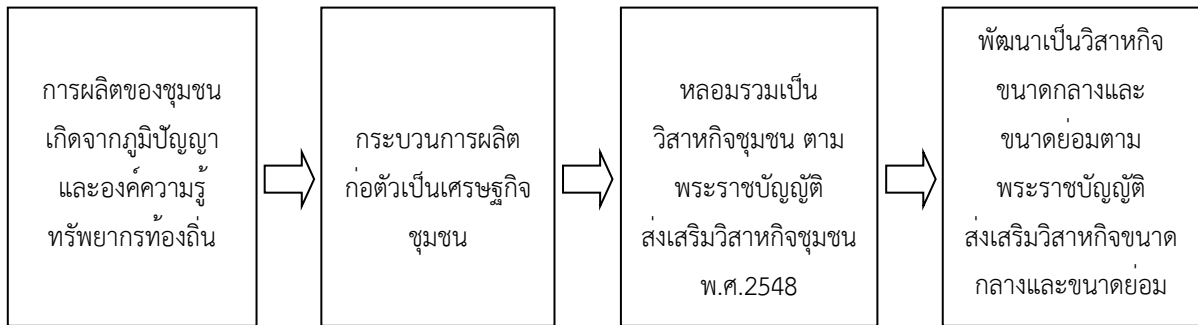
ขั้นที่ 4 ปัจจัยผลิตภาพ (Outcome) สร้างภูมิคุ้มกันอย่างยั่งยืนของชุมชนบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง

ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2540 ทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง ตั้งแต่ระดับฐานรากจนถึงระดับฐานบนก็ให้เกิดการบริโภคน การผลิต การลงทุนทั้งในและต่างประเทศเกิดการชะลอตัวอย่างรุนแรงและเกิดผลกระทบเป็นวงกว้าง ก่อให้เกิดการเลิกจ้างงานภายในประเทศเป็นจำนวนมาก กลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงหลายสิบปีที่เกิดขึ้น ทำให้การกลับมาทบทวนถึงพื้นฐานที่แท้จริงของการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนในกระแสเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและเชื่อมโยงต่างประเทศ ว่าจะใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาให้หมดสิ้น ดังนั้นการพิจารณาถึงฐานรากที่สำคัญที่เป็นจุดแข็งของคนในชาติที่สำคัญ คือ “ทุนวัฒนธรรมไทย” ที่เกิดวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม (วิวัฒน์ เมฆอรุณ, 2556: 240-241) อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นแล้วรุ่นเล่าก่อตัวเป็นการผลิต ขนบธรรมเนียม มิตรภาพความสัมพันธ์แห่งท้องถิ่น ดังนั้นการทำรากเหง้าของตนในการสร้างเป็นฐานรากเพื่อใช้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจจากภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางทรัพยากรรอบตัว มาสร้างลักษณะเด่นในร้อยเรียงภูมิปัญญา องค์ความรู้ความเป็นชุมชนใส่เข้าไปต่อการสร้างภูมิคุ้มกันในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ในการดำรงเศรษฐกิจที่สวนกระแสหลักที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงในปัจจุบัน

ทุนวัฒนธรรม ถือว่าแนวทางการแก้ปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน ด้วยการนำภูมิปัญญา ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น พร้อมด้วยองค์ความรู้ที่มีการตกผลึกจากรุ่นสู่รุ่นมา เป็นแนวคิดผลิตสินค้าและบริการใช้เชิงสินค้าสร้างสรรค์ (Creative) ในแต่ละท้องถิ่นชุมชนเพื่อสร้างเป็นอัตลักษณ์ โดยทุนวัฒนธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1.ทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ คือ ทุนที่เป็นรูปธรรมมีการสืบทอดกันมา อาทิ เช่น การทอผ้าไหม การรดน้ำสงกรานต์ การเล่นวาว เป็นต้น 2.ทุนวัฒนธรรมมิสามารถจับต้องได้ คือทุนที่เป็นนามธรรมในรูปจิตวิญญาณ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี เช่น การมีวินัย การเชื่ออาวสุ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 3 บริหารจัดการทุนชุมชน) ซึ่งจะบ่งบอกถึงแนวคิด วัฒนธรรมชุมชนในบริบทพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น การแก้ปัญหาเศรษฐกิจและแก้ปัญหาคความยากจนของคนในชาติได้นั้น ต้องเริ่มจากการนำพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชน มาเป็นตัวขับเคลื่อนมาเป็นแนวทาง สู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบ

พอเพียงพึ่งตนเองได้ ตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 และมีการนำแนวพระราชดำริมาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน เหตุนี้เองถึงเป็นความสำคัญของการสร้างแนวคิดของวิสาหกิจชุมชน เป็นสายป่านในการยกระดับอีกขั้น ของการผลิตเชิงธุรกิจชุมชน โดยกระบวนการดังกล่าวสามารถอธิบายดังรูปภาพที่ 1.1

รูปภาพที่ 1.1 กระบวนการเศรษฐกิจฐานรากแห่งทุนวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจแห่งการแข่งขันอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 1.1 พบว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการเชื่อมระหว่างฐานรากเศรษฐกิจแห่งทุนวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น ก่อตัวเป็นกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนภายใต้บริบท สภาพแวดล้อมในแต่ละแห่งของภูมิปัญญา สร้างมาเป็นการรวมกลุ่มอันเหนียวแน่นทางความรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การตลาด การจัดการและประสิทธิภาพต่างๆ (พรเพ็ญ ทับเปลียน, 2546: 3-4) เพื่อให้เป็นเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ ภายใต้การสนับสนุนอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 โดยเป็นการเพิ่มสิทธิในชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (เสนห์ จามริก, 2543: 106) ที่สามารถผลิตสินค้าและบริการ เชิงสร้างสรรค์ที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาหรือรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมในท้องถิ่น ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชุมชนนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดความพร้อมในการแข่งขันทางการค้าในระดับหนึ่งที่สามารถพึ่งตนเองได้ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน เมื่อการรวมกันเป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีพลัง พร้อมเครือข่ายอันเหนียวแน่นก็สามารถยกระดับการแข่งขัน เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ที่จะก้าวเป็นผู้ประกอบการธุรกิจในการแข่งขันทั้งระดับภายในประเทศ และระดับต่างประเทศ ดังนั้นการพัฒนาอย่างมีระบบตามกระบวนการดังกล่าว จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างซ้ำแต่มีเสถียรภาพ ในการแข่งขันบนฐานเศรษฐกิจชุมชน ที่มีกระบวนการจัดสรรของชุมชนทั้งทรัพยากร ทุน แรงงาน วัตถุดิบในพื้นที่เป็นหลัก นำมาแปรเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ ด้วยการสร้างแนวคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ทั้งแบบดั้งเดิมหรือสร้างพัฒนาต่อยอดเป็นนวัตกรรมใหม่ ที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการของผู้บริโภค ที่อาจผสมผสานยกระดับเป็นภูมิปัญญาสากลที่สามารถนำมาบูรณาการอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่จะ

ทำให้วิสาหกิจชุมชนพัฒนาต้องเน้นการพึ่งตนเอง ของครอบครัวและชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายลักษณะกิจกรรมเหมือนกัน เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น โดยความต้องการมีใช้กำไรเป็นตัวตั้งตั้งเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งภายใต้ดังกล่าวต้องมีความกระหายของการเรียนรู้จะเปลี่ยนแปลงเป็นใจกลางเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดของวิสาหกิจชุมชนถือว่าไม่ใช่เรื่องใหม่ของประเทศไทย อันเนื่องจากแนวคิดลักษณะดังกล่าวเดิมที มีแนวคิดลักษณะนี้เช่นเดียวกัน โดยดั้งเดิมมีการสร้างแนวคิดก่อนหน้านี้ที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมชุมชน” และ “ธุรกิจชุมชน” และ “ระบบสหกรณ์” ที่เป็นแนวคิดที่รากฐานเกี่ยวกับการพึ่งตนเองเป็นหลัก ในการสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชน เพื่อสร้างพื้นฐานเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นเพื่อให้เห็นแนวคิดที่มีลักษณะคล้ายกันแต่ก็มีความแตกต่างกันบางประการ โดยเปรียบในลักษณะแนวคิดต่างๆ ดังนี้

แนวคิดอุตสาหกรรมชุมชนเป็นแนวคิดจากฐานบนลงฐานล่าง กล่าวคือ การดำเนินกิจกรรมอุตสาหกรรมชุมชนเกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐบาล ภาคธุรกิจเอกชนและภาคชุมชนในท้องถิ่นร่วมมือกัน (ปริมรัตน์ แชกเพ็ง, 2551: 7) โดยเน้นการย้ายฐานการผลิตไปลงทุนในพื้นที่ชุมชนหรือท้องถิ่น ให้กลายเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ที่จะสามารถเป็นศูนย์กลางแห่งทุนในการรวมกลุ่มกันระหว่าง 3 ภาคส่วน มาเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันในการแก้ปัญหาความยากจน อีกทั้งเน้นการกระจายความเจริญไปยังท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด หลักการดังกล่าว เป็นการใช้งบลงทุนทางการตลาดนำการผลิตของชุมชนเป็นหลัก ที่จะสามารถนำทรัพยากรวัตถุดิบของท้องถิ่นหรือชุมชนมาเป็นปัจจัยนำเข้า สู่กระบวนการแปรรูปในการเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น พร้อมทั้งสามารถสร้างคน สร้างงานไปพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพจากฐานของสถาบันครอบครัวและชุมชน

แนวคิดธุรกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดจากฐานรากของชุมชน ที่มีการพัฒนาก่อตัวให้เกิดการมีสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการผลิต ดำเนินธุรกิจในกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดที่สอดคล้องกันเพื่อสร้างมูลค่า จากการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นและสร้างความเข้มแข็ง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล, 2545: 33) อาทิ เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มโรงสีข้าว เป็นต้น นอกจากนั้นการนำพื้นฐานของการวัฒนธรรมดั้งเดิม มาสอดประสานให้สอดคล้องกับการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อสร้างเป็นแนวคิดของสังคมท้องถิ่นจากสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สามารถนำพาให้เกิดรายได้ สร้างงานของคนในชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2540: 98)

แนวคิดสหกรณ์เป็นแนวคิดเกิดจากต่างประเทศมาเป็นต้นแบบ ในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำหลักอุดมการณ์สหกรณ์เกี่ยวกับการช่วยตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความกินดี อยู่ดีเกิดจากมนุษย์กับชุมชน และชุมชนกับสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (ทศพร แก้วขวัญไกรและจตุพร จันทารมย์, 2558: 13-14) โดยเป็นองค์กรที่สมัครใจของสมาชิกร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมที่ทุกคนเป็นเจ้าของใช้หลักประชาธิปไตย ในการควบคุมและปกครองอย่างอิสระ อีกทั้งมีการเอื้ออาทรต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิดวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดฐานรากสู่ฐานบน เช่นเดียวกับแนวคิดธุรกิจชุมชนที่ต้องการพึ่งพาตนเองจากครอบครัวสู่ชุมชนแล้วสร้างเป็นเครือข่าย โดยหลักสำคัญคือการนำความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่พึ่งพากันและกันภายในชุมชนท้องถิ่น มาเป็นภูมิคุ้มกันในการสร้างสรรค์พลังที่เป็นประโยชน์มากกว่า มุ่งหวังเพียงกำไรอย่างเดียวและมีการสร้างเศรษฐกิจบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุป พบว่า วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นคำใหม่ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่ในรายละเอียดของจุดมุ่งหมายไม่ต่างกันมากกับแนวคิดเดิมๆ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชนและระบบสหกรณ์ก็ตาม อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนมีหัวใจที่สำคัญที่เหนือกว่าทั้งหมดของแนวคิด คือ การใช้ทุนวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาที่เกิดการหล่อหลอม มาสร้างเป็นเรื่องราวในการผลิตสินค้าและบริการ ด้วยการใช้แนวคิดสร้างสรรค์สร้างนวัตกรรม ที่สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่ชัดเจนขึ้น ผ่านความสัมพันธ์ของชุมชนที่เรียงร้อยเป็นสายใยที่ถักทอที่ซับซ้อน แข็งแรงเป็นหัวใจหลักขับเคลื่อนจากการนำปัจจัยในท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ซึ่งหาได้ง่ายในชีวิตประจำวันมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการ ในการบริหารจัดการจากระดับชุมชนเป็นเครือข่ายสู่ระดับธุรกิจที่มีความซับซ้อนขึ้น ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีแนวคิดที่เหนือกว่าหลายๆ ด้านของแนวคิดอื่น รวมทั้งมีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ที่ส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ยกย่องระดับสิทธิทุนแห่งชีวิตของท้องถิ่นชุมชน ในการแข่งขันพัฒนาศักยภาพต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

หลักแนวคิดที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน สามารถพิจารณาแบ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (อัจฉรา หลาวทองและคณะ, 2550: 13)

1. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมการเป็นเจ้าของกิจการและดำเนินงานตั้งแต่ขั้นปฐมภูมิจนถึงขั้นทุติยภูมิ
2. การนำทรัพยากรภายในท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยของการผลิต ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ แรงงาน ทรัพยากรต่างๆ
3. นำฐานองค์ความรู้แห่งปัญญาที่ตกทอดรุ่นสู่รุ่นก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ในชีวิตประจำวันมาสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่มีการต่อยอดเป็นนวัตกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมสากลแห่งการบริโภคและการลงทุน
4. บูรณาการศาสตร์ทุกศาสตร์ภายในกิจกรรมต่างๆ มาเป็นเนื้อเดียวกันที่ประสานอย่างมีระบบ
5. สร้างความตระหนักแห่งชุมชนและท้องถิ่น ให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนทั้งภายในชุมชนและเครือข่ายชุมชนอื่นๆ เพื่อให้เกิดสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ
6. เน้นการพึ่งพาตนเอง ครอบครัวและชุมชน เป็นหัวใจสำคัญภายใต้พื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ในขณะที่แนวคิดวิสาหกิจชุมชนของประเทศไทยนั้น ศาสตราจารย์ ดร.อารี วิบูลพงศ์ ได้สังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัยวิสาหกิจชุมชนไว้ในวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นฐานคิดจากบทความวิสาหกิจชุมชน 41 บทความ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในระหว่างปี 2552-2554 พบว่า ประเทศไทยมีการผลิตในชุมชนมานานแต่เกิดขึ้นอย่างเชื่องช้า โดยการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2524-2529) ซึ่งเป็นนโยบายที่เน้นการพัฒนาและการปัญหาความยากจนโดยใช้ “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” มุ่งเน้นส่งเสริมในการผลิตและการแปรรูป ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ขยายที่ครอบคลุมการแปรรูปในภาคการเกษตร

และนอกภาคการเกษตรในการที่ยกระดับรายได้ในชนบท โดยในขณะนั้นยังไม่มี การมีส่วนร่วมของชุมชน ปรากฏชัดเจน และมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในช่วงปี 2540 ที่มีรัฐธรรมนูญในการสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วม และยกระดับธุรกิจชุมชน ให้มีบทบาทในการแก้ปัญหาและสร้างความมั่นคง ให้กับเศรษฐกิจฐานรากของ ประเทศ โดยแนวคิดจากงานวิจัยวิสาหกิจชุมชน สามารถสังเคราะห์ขอบเขตของบทความเป็น 5 หมวด ดังนี้ (อารี วิบูลพงศ์, 2555: 112-133)

1.การบริหารจัดการเครือข่าย จากบทความวิจัย 4 บทความ แนวคิดจากงานวิจัย พบว่า มุ่งเน้น ศึกษาความรู้ระดับเครือข่าย ความสัมพันธ์ในหลายมิติ กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนมีการสร้างเครือข่ายได้ในหลาย ระดับตั้งแต่กลุ่มชุมชนระหว่างกลุ่มชุมชนในระดับตำบลสู่อำเภอและจังหวัด แต่การขยายหรือการสร้าง เครือข่ายไม่ได้ครอบคลุมที่อำเภอในแต่ละจังหวัด แต่เชื่อมโยงสอดคล้องในตัวสินค้าหรือความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกเครือข่าย โดยการสร้างเครือข่ายที่ผ่านมาเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นที่มาของเครือข่ายธรรมชาติที่ เกิดจากแรงกดดันจากปัญหาร่วมกัน ทั้งในระดับเครือข่ายแน่นอน ขณะระดับเครือข่ายแนวคิดเป็นการเติม เต็มในห่วงโซ่อุปทานที่ต้องการ ส่วนการสร้างเครือข่ายจากแรงสนับสนุนจากภาคีภาครัฐและภาควิชาการ ทำให้เกิดโอกาสทางด้านงบประมาณและความรู้ รวมถึงเปิดช่องทางการตลาดในลักษณะพันธมิตรการค้าหรือ หุ้นส่วนที่มีพันธะร่วมกันซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จและยั่งยืนของเครือข่าย นอกจากนี้บทเรียนสำคัญของ ความสำเร็จของเครือข่าย ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเลือกผู้นำเป็นแกนเครือข่าย กลุ่มก้าวหน้าในด้านต่างๆ ที่จะเป็นที่เลี้ยงให้เครือข่ายเป็นปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จซึ่งจะนำไปการพัฒนาเครือข่าย การออกแบบ เครือข่าย การสร้างศูนย์เรียนรู้สำหรับเครือข่าย เป็นต้น

2.การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารผ่านการปฏิบัติทดลอง จากบทความวิจัย 13 บทความ แนวคิดจาก งานวิจัย พบว่า มุ่งเน้นพัฒนาวัตถุดิบหลักและวัตถุดิบตัวนำสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ข้าว ไร่ข้าว มะนาว พริก สมุนไพร ดอกไม้ ปลา กล้วย สาหร่ายน้ำจืดและกะปิหวาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารส่วนใหญ่ใช้ กรรมวิธีการผลิตไม่ซับซ้อน เน้นหาสูตรเพื่อให้ได้รสชาติ เนื้อสัมผัสเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค รวมทั้งความสะดวกของผู้บริโภคเป็นหลัก นอกจากนี้การหาวิธียืดอายุผลิตภัณฑ์และทดลองปลูก แปรรูป ผลิตภัณฑ์ เพาะเลี้ยงเพื่อการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตอาหาร จากบทความวิจัย 8 บทความ (อารี วิบูลพงศ์ (ตอนที่ 2), 2555: 106-125) แนวคิดจากงานวิจัย พบว่า มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารประเภทต่างๆ ได้แก่ น้ำพริกและเครื่องปรุง กระจายสารท ขำกล่องอก หน่อไม้ราก และน้ำมันงา จากการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาระบวนการผลิตให้ถูกสุขลักษณะตามเกณฑ์ และวิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร (GMP) พร้อมทั้งการ พัฒนาคุณภาพในการฝึกอบรมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต รวมไปถึงประเด็นการยืดอายุการเก็บ รักษาและการออกแบบบรรจุภัณฑ์เป็นประเด็นร่วม เมื่อสังเคราะห์ของการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีใน การพัฒนาและสร้างกระบวนการผลิตอาหาร พบว่า ผู้ผลิตจะดำเนินการพัฒนาค่อยเป็นค่อยไปแต่ไม่ปฏิบัติ ตามทุกเรื่อง แต่จะค่อยปรับเปลี่ยนจากวิธีเดิมที่เคยชินซึ่งต้องได้รับการถ่ายทอดบทเรียน เพื่อการเรียนรู้อย่าง มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่วนเทคโนโลยีที่มีมาตรฐานระดับประเทศมีต้นทุนค่อนข้างสูงทำให้กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้แม้จะเห็นประโยชน์ ดังนั้นอาจจะต้องมีมาตรการร่วมทุนของสมาชิก

4.การจัดการความรู้ จากบทความวิจัย 4 บทความ แนวคิดจากงานวิจัย พบว่า มุ่งเน้นการสังเคราะห์ภูมิปัญญาผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านทั้งคาวและหวาน ได้แก่ น้ำเงี้ยว ข้าวซอยฮ่อ ห่อหนึ่ง ข้าวแรมพิน ข้าวซอยน้อย ข้าวแต่น ข้าวซอยตัด เป็นต้น พร้อมทั้งยกระดับความรู้ให้เป็นภูมิปัญญาสากลที่สามารถนำไปถ่ายทอดเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาผ่านสื่อ เช่น หนังสือ ตำรับอาหาร วิดีทัศน์ชุดอาหารพื้นบ้าน โปสเตอร์อาหารพื้นบ้าน โปสเตอร์อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น นำมาสร้างแผนการเรียนรู้อาหารพื้นบ้านที่สอดแทรกถึงคุณค่าทางโภชนาการสารอาหาร ประกอบด้วย ไขมัน โปรตีน คาร์โบไฮเดรต โซเดียม แคลเซียมและเหล็ก นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนนั้น ควรผ่านวิทยากรท้องถิ่นที่สามารถใช้ภาษาท้องถิ่นได้ จะทำให้ช่วยลดช่องว่างระหว่างนักวิชาการและชุมชน ซึ่งจะทำให้มีความผ่อนคลายมากขึ้น

5.การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหารและการบริหารจัดการอื่นๆ จากบทความวิจัย 12 บทความ แนวคิดจากงานวิจัย พบว่า มุ่งเน้นศึกษาปัญหาพื้นฐานร่วมของวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์อาหาร เกี่ยวกับปัญหาสุขอนามัยและการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์อาหาร ขณะที่การพัฒนาผลิตภัณฑ์รวมทั้งที่ผลิตอาหารและไม่ใช่อาหารนั้น มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับตลาดและทุนดำเนินงาน โดยเบื้องต้น คือ การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและความไม่คงเส้นคงวาในกระบวนการผลิต แต่อย่างไรก็ตามเมื่อลงประเด็นถึงการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน พบว่า การขาดแคลนทุนดำเนินการไม่ใช่อุปสรรคแท้จริง แต่เกิดจากการขาดความรู้ในการบริหารจัดการการเงินของวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งผลการศึกษาในการผลิตของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นอาชีพเสริม ทำให้ไม่เกิดการมุ่งมั่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนอย่างแท้จริง อันเนื่องจากมีอาชีพหลักที่มีรายได้มากกว่า

ประเภทและรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

การแบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชน สามารถพิจารณาได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับจะแบ่งประเภท ในที่นี้ขอเสนอ ดังนี้

1. ประเภทลักษณะการประกอบอาชีพ (กัญญาณทน อินทวาทและคณะ, 2554: 9; วราภรณ์ อติศร ประเสริฐ, 2557: 191-192) มี 2 ประเภท คือ

1. ชั้นพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชน เป็นการผลิตสินค้าและบริการที่มีเป้าหมาย คือ ต้องการใช้ในการบริโภคและตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นเป็นหลัก จากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่าและเกิดการแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่นที่มีการบริโภคในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น ข้าว ปลา พืชผักสวนครัวหรืออาหารที่มีการแปรรูปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน การลงทุนน้อย

2. ชั้นยกระดับการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชน เป็นการผลิตสินค้าและบริการที่พัฒนาจากองค์ความรู้ด้วยพื้นฐานแห่งทุนปัญญาท้องถิ่น สร้างเป็นลักษณะพิเศษที่โดดเด่นในการนำไปขายยังตลาดภายนอกท้องถิ่นหรือตลาดต่างประเทศ อันเกิดจากการตกผลึกทางการผลิตที่มีการพัฒนา ประยุกต์และยกระดับมาตรฐานเป็นเครื่องหมายสากลที่สามารถนำไปแข่งขันกับสินค้าอื่นๆ ได้ โดยได้รับการสนับสนุนจาก

ภาครัฐบาลในการผลักดัน อาทิเช่น ผ้าไหม ข้าวหอมมะลิ เครื่องจักรสาน เป็นต้น ก่อให้เกิดตามแนวคิดที่ว่า เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

2. ประเภทระดับขั้นการผลิตของวิสาหกิจชุมชน เป็นการแบ่งประเภทตั้งแต่เริ่มและพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ดังนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ระดับครอบครัว ถือว่าเป็นระดับปฐมภูมิแห่งการผลิตของวิสาหกิจชุมชน ที่เกิดการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างง่าย ในการบริโภคของคนในครอบครัว เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักธรรมชาติและเป็นการถนอมอาหารในการบริโภคเพื่อไว้ในช่วงฤดูกาลอื่นๆ ในรอบปี

2. ระดับชุมชน เป็นระดับทุติยภูมิของการผลิตสินค้าและบริการ โดยการผลิตระดับครอบครัวเพียงพอต่อการบริโภค ดังนั้นภายในครัวเรือนก็เกิดสินค้าส่วนเกิน ที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ซึ่งในแต่ละครอบครัวมีจำเป็นต้องผลิตสินค้าให้ครบทุกอย่าง เพียงแต่นำสินค้าที่ผลิตที่เห็นว่า มีทักษะในการแปรรูปก็นำมาแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน ผ่านตลาดชุมชน ภายใต้เงื่อนไขการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายอย่างเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันระหว่างภายในชุมชน ทำให้เกิดการผลิตสินค้าในทรัพยากรท้องถิ่น ให้เกิดประสิทธิภาพต่อการบริโภคอย่างยั่งยืน

3. ระดับเครือข่ายของชุมชน เป็นการยกระดับการผลิตสินค้าและบริการ ในแต่ละชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มาสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายของชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะสินค้าและบริการเหมือนกันหรือใกล้เคียง มารวมกลุ่มกันในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากภูมิปัญญาในมุมมองต่างๆ ของแต่ละบริบท เพื่อใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในแบบการบูรณาการของกลุ่มที่เข้มแข็ง ในการพัฒนาวิธีการ กระบวนการต่างๆ ที่ดีงามในแต่ละชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตน อีกทั้งต้องการสร้างระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง ให้เป็นระบบเศรษฐกิจมหภาค ที่สามารถขับเคลื่อนด้วยกำลังของเครือข่ายชุมชน มาขับเคลื่อนให้เกิดการกินดีอยู่ดี สวัสดิการที่ดี จากการจัดสรรทรัพยากรภายในชุมชนและแนวคิดของเครือข่าย นำกลับไปสร้างเป็นแผนแม่บทในการดำรงชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

รูปแบบของวิสาหกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก และเมื่อต้องการสร้างความเข้มแข็งต้องมีการบูรณาการเป็นเครือข่ายชุมชนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้น รูปแบบของวิสาหกิจมี 2 รูปแบบ คือ (กัญญามน อินหว่างและคณะ, 2554: 11-12)

1. วิสาหกิจชุมชนแบบเดี่ยว คือ การดำเนินกิจการภายใต้ชุมชนนั้นๆ ด้วยการรวมกลุ่มกันในการผลิตสินค้าและบริการ โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามความต้องการของชุมชน อาทิเช่น การปลูกพืชสมุนไพร การทักทอเสื่อ การทอผ้าไหม การทำขนมพื้นบ้าน เป็นต้น ดังตัวอย่างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเย็บผ้าเครื่องนอนยางพาราเขาตีสรีส จังหวัดกำแพงเพชร ที่ได้วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2565 กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตรที่ 6 ภาคเหนือ (2565: 139-141) พบว่า ในกลุ่มสมาชิกได้นำเศษโคมยางพาราของโรงงานมาวิเคราะห์จะนำไปทำอะไรดี โดยนำมาทดลองจากการแกะนุ่นในที่นอนแล้วนำเศษโคมยางพาราทดลองใส่เข้าไป พบว่า นอนสบายแตกต่างจะที่นอนอื่นๆ จึงเริ่มมีการนำทักษะดังกล่าวมาให้กลุ่มสมาชิกผลิตและทดลองจำหน่ายในตลาดใกล้เคียง ด้วยการนำเศษโคมยางพาราที่เหลือมาสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อ

สร้างสรรค์สินค้าดูแลสุขภาพ ได้แก่ ที่นอนยางพารา หมอนยางพารา และเบาะยางพารา เป็นต้น โดยนโยบาย และวิสัยทัศน์ของกลุ่มเน้น “ลดอัตราการไปทำงานไกลบ้าน เพิ่มโอกาสในการดูแลกันของคนในครอบครัวและ หนี้ครัวเรือนต้องเป็นศูนย์” ทำให้ร่วมกันคิด วิเคราะห์ วางแผนในการแก้ปัญหาของกลุ่มเองในทุกๆ 1 เดือน และช่วยกันติดตาม ตรวจสอบอย่างเป็นระบบภายในกลุ่มสมาชิก ทำให้กลุ่มมีเงินทุนสำรองเพิ่มขึ้นและมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากแรกเริ่มมีสมาชิกเพียง 10 คน จาก 7 ครอบครัว ในปัจจุบันมีทั้งสิ้น 25 คน จาก 23 ครอบครัว และสิ่งสำคัญ คือ สามารถสร้างกิจกรรมสาธารณประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับรายได้เพิ่มขึ้น คือ ลดขยะและมลพิษ ลดการสร้าง CO₂ และผ่านการรับรองมาตรฐาน Green Production การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. วิสาหกิจชุมชนในรูปแบบเครือข่าย คือ การรวมกลุ่มกันของกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่มองเห็นถึงเป้าหมายเดียวกัน ในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำทรัพยากรภายในชุมชน มาแปรเปลี่ยนให้เกิดมูลค่าจากภูมิปัญญาของตน อีกทั้งต้องการยกระดับวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการบริหารจัดการทั้งทุน ตลาด การเงินต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากการสร้างความเข้มแข็งของแต่ละชุมชนให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ของวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ดังตัวอย่างความสำเร็จเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ ที่ได้วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2563 กองส่งเสริมวิสาหกิจ กรมส่งเสริมการเกษตรที่ 4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2563: 126-127) พบว่า แนวคิดแรกเริ่มทำนาเป็นอาชีพหลักและนิยมใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่างๆ ในกระบวนการผลิต เวลาต่อมาทำให้สภาพปัญหาดินเสื่อมสภาพ ปลุกพืชได้ลดลงและคนในชุมชนเริ่มมีสุขภาพไม่แข็งแรง จึงมีการรวมกลุ่มปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรปราศจากการใช้สารเคมี ศึกษาด้วยตนเอง จนทำให้ตลาดมีความต้องการสินค้าอินทรีย์ และมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จนได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล และมีการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอื่นๆ ในแนวทางเดียวกัน อีก 5 แห่ง ก่อตั้ง “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์จังหวัดอำนาจเจริญ” โดยกลุ่มเครือข่ายนั้น ทุกคนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนการดำเนินการ ตั้งแต่การเรียนรู้ที่มีการจัดอบรมให้สมาชิกทุกปี มีการประชุมในการดำเนินงานพร้อมกับให้สมาชิกมีการตัดสินใจต่อการวางแผน ร่วมวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนในการพัฒนาเพื่อหาทางแก้ไข ปัญหา นอกจากนั้นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนร่วมพัฒนาที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พร้อมเครื่องคัดคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าว จัดตั้งโรงสีข้าว เครื่องคัดแยกสีเมล็ดข้าวปราศจากการปนกันข้าวชนิดอื่น อีกทั้งยังมีโครงการส่งเสริมปลูกพืชหลากหลาย เพื่อเพิ่มรายได้และลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้สามารถแก้ปัญหาของสมาชิกในชุมชนได้อย่างเป็นระบบ แก้ปัญหาความยากจน หนี้สิน การว่างงาน ส่งผลสมาชิกในเครือข่ายมีรายได้เพิ่มขึ้น ไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน

ปัจจัยสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

การพิจารณาถึงปัจจัยที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน ต่อการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการนั้น สามารถแบ่งเป็น 4 ปัจจัยหลักใหญ่ ดังนี้ (เกษมพร พวงประยงค์และนพพร จันทร์นำชู, 2556: 111-115)

1. ปัจจัยการจัดการวิสาหกิจชุมชน

1. ด้านการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เน้นการใช้หลักการ 4M ในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) เครื่องมือเครื่องจักร (Materials) การจัดการ (Management)

2. ด้านการผลิต เป็นการนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดการบูรณาการของปัจจัยการผลิต อันประกอบด้วย 1.ที่ดิน 2.แรงงาน 3.ทุน 4.ผู้ประกอบการ (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2556: 5)

3. ด้านการตลาด สร้างกระบวนการให้ครบวงจร ของการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่ต้องพิจารณาถึง 1.ผลิตภัณฑ์ 2.ราคา 3.ช่องทางการจัดจำหน่าย 4.การส่งเสริมการขาย (ศิริวรรณ เจนการและคณะ, 2546: 53-55)

สอดคล้องงานวิจัยของไพศาล มุ่งสมัครและคณะ (2556: 115-123) ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการที่ประสบผลสำเร็จของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์สมุนไพร กลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ เกี่ยวกับระดับความสำเร็จ วิเคราะห์ปัจจัยและนำเสนอรูปแบบการจัดการที่ประสบผลสำเร็จจากสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์สมุนไพร 283 คน พบว่า ภาพรวมความสำเร็จในระดับสูงมีทั้งหมด 8 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการจัดซื้อ/การผลิต ด้านการปฏิบัติการ ด้านการจัดส่งสินค้า ด้านการตลาดและการขาย ด้านการบัญชี/การเงิน ด้านการจัดการทุนชุมชน ด้านข่าวสาร/การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และด้านบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยทั้ง 8 ด้านมีผลถึงคุณภาพและศักยภาพของการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้งานวิจัยของชนนิกันต์ อินทรเผือกและคณะ (2564: 46-56) ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน จากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มภาคกลางที่ผ่านการประเมินศักยภาพในระดับดี จำนวน 353 คน พบว่า การจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดการเติบโตที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ ด้านคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA) เกี่ยวกับความชำนาญในการบริหารงาน พร้อมทั้งสร้างนวัตกรรมของผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ผ่านกระบวนการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และด้านการดำเนินการให้ยั่งยืน เกี่ยวกับ การบริหารองค์กรของผู้นำที่ต้องมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม จริยธรรมในการสร้างคุณภาพผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ต้องมีการจัดการสมาชิกให้มีศักยภาพในการพัฒนาระบบการตลาด

2. ปัจจัยการบริหารวิสาหกิจชุมชน

1. ด้านภาวะผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่ม ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารวิสาหกิจชุมชน เหตุเพราะการมีผู้นำในลักษณะหัวก้าวหน้าที่ต้องการพัฒนาท้องถิ่น ให้ถึงเป้าหมายอันพึงประสงค์ต้องมีศักยภาพหลายประการ อันประกอบด้วย 1.การสร้างสัมพันธ์อันดี 2.การสื่อสารอย่างมีระบบ 3.การมีพลัง

อำนาจแบบทางการและไม่ทางการ 4.แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักความยืดหยุ่น 5.เข้าใจถึงพฤติกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน (ศศิภา พิทักษ์ศานต์, 2556: 41-44) สอดคล้องกับงานวิจัยของธรากร อนุสรณ์พาณิชย์กุล และคณะ (2561: 1-17) ทำการศึกษารูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง 1,000 คน พบว่า ภาวะผู้นำสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิสาหกิจชุมชนส่งผลเกิดมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ในการนำไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจที่จะกระตุ้นทั้งภายในและภายนอกของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2. ด้านสมาชิกกลุ่ม เป็นสิ่งที่สมาชิกกลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการกำหนดทิศทางในการบริหารวิสาหกิจชุมชนให้ถึงเป้าหมายที่ต้องการ โดยสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา เรียนรู้ มีความกระตือรือร้นและเน้นหลักประชาธิปไตย สอดคล้องกับงานวิจัยชมภูนุท จันนุ้ยและพินิจ ภาคธานานนท์ (2560: 67-78) ทำการศึกษาคำความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานความอยู่รอดและพอเพียง พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดจากปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย กล่าวคือ 1.ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำและคุณธรรม 2.สมาชิกของกลุ่มต้องมีเวลาทำกิจกรรมหรือการดำเนินงานของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ และ 3.การมีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกันในงานหรือกิจกรรมของกลุ่ม

3. ด้านการจัดการกลุ่ม เน้นการใช้หลักการแห่งการวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมเป็นกลไกสำคัญของการจัดการในการบริหารกลุ่ม (อวัชชัย บุญมีและคณะ, 2555: 11; กฤตภาส เสมอพิทักษ์และคณะ, 2554: 7-9)

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม เป็นหลักประชาธิปไตยที่สำคัญ ที่สมาชิกกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ในการขับเคลื่อนในการแก้ปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมสามารถดำเนินการได้หลาย 3 แบบ คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสมาชิกกลุ่มถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินการให้ยั่งยืนได้ (กฤตภาส เสมอพิทักษ์และคณะ, 2554: 12-13) อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมที่ ต้องมีการช่วยกันคิด ช่วยกันคัดเลือกสู่กระบวนการตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติและพิจารณาถึงความ เป็นไปได้ด้วยการประเมินผล

3. ปัจจัยแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เน้นการใช้องค์ความรู้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในท้องถิ่น (กษมาพร พวงประยงค์และนพพร จันทรนำชู, 2556: 114) ในการพัฒนาแห่งการพึ่งตนเองเป็นหลัก จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว ผนวกกับภูมิปัญญาแห่งทุนสังคมของคนในท้องถิ่น มาพัฒนาและเปิดโอกาสสร้างองค์ความรู้ ผ่านกิจกรรมนอกห้องเรียนที่สามารถเรียนรู้ได้ในการประกอบอาชีพ เพื่อใช้ในการแสวงหานวัตกรรมใหม่ ภายใต้วงจรคุณภาพ PDCA คือ วางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) ปรับปรุงการดำเนินกิจกรรม (Action) ที่จะสร้างกรอบแนวคิดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นวัฏจักรอย่างมีคุณภาพ

2. ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (เดชวิทย์ นิลวรรณและทิพย์พฐุ กฤษสุนทร, 2557: 79-82) เป็นหลักการสำคัญที่จะนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปถ่ายทอดให้เกิดทรงคุณค่าอัน

ยาวนานไว้กับอนุชนรุ่นหลัง โดยกระบวนการถ่ายทอดต้องพิจารณากลุ่มซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1.กลุ่มที่ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กและเยาวชน 2.กลุ่มที่ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่ โดยการแบ่งกลุ่ม ทำให้มีการสร้างสื่อสารในการถ่ายทอดให้ตรงกับกลุ่มที่สนใจ นอกจากนี้การถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถวิเคราะห์ถึงกลยุทธ์เป็น 7 รูปแบบ คือ 1.กลยุทธ์แบบเรียนปนเล่น 2.กลยุทธ์แบบการถือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง 3.กลยุทธ์แบบการผสมผสาน 4.กลยุทธ์แบบการเสริม “ราก” แห่งคุณค่าในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 5.กลยุทธ์การให้ผู้เรียนทดลองเป็นผู้ผลิต 6.กลยุทธ์การเสริมสร้างความรู้ ทักษะที่ดีและทำกิจกรรม 7.กลยุทธ์การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นเวทีกลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

4. ปัจจัยการสนับสนุนภายนอก

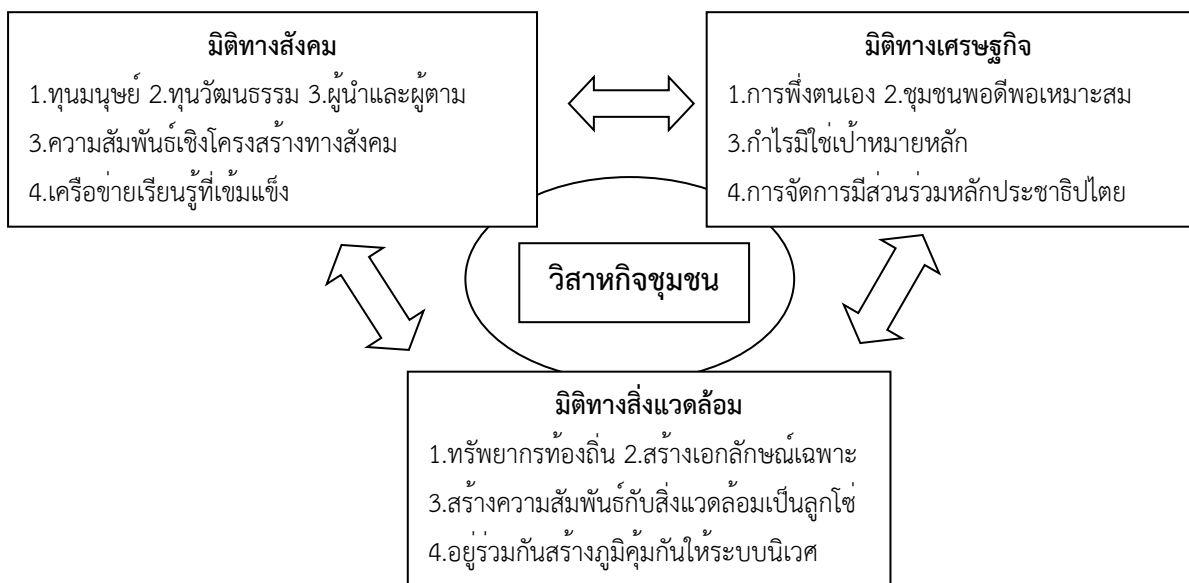
1. ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐบาล ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ในหมวด 4 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มาตรา 26 ที่กำหนดว่า “...ให้มีมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในระดับปฐมภูมิ ในการประกอบกิจการอย่างครบวงจร รวมถึงการให้ความรู้และการสนับสนุนในการจัดตั้ง การร่วมมือซึ่งกันและกัน การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบ ทรัพยากร หรือภูมิปัญญาของชุมชนให้เหมาะสมกับกิจการวิสาหกิจชุมชนและสภาพท้องถิ่น...” และมาตรา 27 ที่กำหนดว่า “...การให้ความรู้และสนับสนุนในการประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับที่สูงขึ้น ตามความพร้อมและความต้องการของกิจการวิสาหกิจชุมชน เช่น การส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกิจการวิสาหกิจชุมชน และออกแบบที่ทันสมัยตามความต้องการของตลาด การร่วมมือซึ่งกันและกัน หรือให้ความช่วยเหลือในการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ทั้งในด้านคุณภาพการผลิต การจัดการและการตลาด...” ดังนั้นภาครัฐบาลต้องตระหนักถึงการสนับสนุน ซึ่งต้องพิจารณา ดังนี้ (อุทิศ สังขรัตน์และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2556: 23; ธันยมัย เจียรกุล, 2557: 187; จันทนา พงศ์สิทธิกาญญา, 2556: 17) คือ 1.สร้างพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการให้ครบวงจรด้วยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยท้องถิ่นให้เป็นแกนนำ 2.ลดขั้นตอนเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ที่ต้องผ่านในส่วนของภาครัฐบาลให้น้อยลงแต่มีประสิทธิภาพขึ้น 3.หาแหล่งเงินทุนต่ำที่สามารถขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน 4.มีแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน ทั้งประเทศว่าแนวโน้มหรือทิศทางการผลิตควรมีการพัฒนาเป็นอย่างไรในโลกปัจจุบัน

2. ด้านสนับสนุนจากเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนการผลิต ดังในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 ในหมวด 2 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มาตรา 11 สามารถสรุปใจความได้ว่า 1.ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจการภายในของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย เกี่ยวกับการจัดตั้งหรือการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบ ทรัพยากรหรือภูมิปัญญาของชุมชนให้เหมาะสม พร้อมทั้งให้ความรู้ การฝึกอบรมหรือช่วยเหลือในการพัฒนา ปรับปรุงในด้านต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายทั้งระดับพื้นที่ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ 2.ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจการภายนอกของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย เกี่ยวกับการเป็นคนกลางในการติดต่อหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน ประสานงานกับเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้อันเป็นประโยชน์ ที่จะส่งเสริมความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันให้เกิดความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพในด้านคุณภาพของสินค้าและผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการและการพัฒนาการ

ตลาด โดยสิ่งที่จะทำให้เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประสบผลสำเร็จได้นั้น มีหลักการที่สำคัญดังนี้ (ประหยัด มโนพะเส้า, 2556: 20) 1.เน้นการสร้างความเข้าใจแห่งการร่วมมือกัน 2.ออกแบบการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน 3.วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของกลุ่มและเครือข่าย 4.สร้างแผนยุทธศาสตร์พัฒนาของเครือข่าย 5.การใช้หลักประชาวิจรรย์เพื่อหาประขามติ แห่งการสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ของเครือข่ายแห่งการมีส่วนร่วมของชุมชน 6.ดำเนินกิจการตามแผนยุทธศาสตร์ผสมผสานการเรียนรู้เพิ่มเติม จากการสร้างความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นให้วิธิติดใหม่ ๆ จากนักวิชาการภายนอก

เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดของการดำเนินวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหลายมิติ ดังแนวคิดของการสร้างฐานของวิสาหกิจชุมชนบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียงของ John Elkington ที่อธิบายถึงการสร้างลักษณะ “Triple Bottom Line” (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558: 34) ที่จะกระทบให้เกิดผลดี โดยมิติการดำเนินวิสาหกิจมี 3 มิติ คือ มิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจและมิติทางสิ่งแวดล้อม ดังรูป

รูปภาพที่ 1.2 เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 1.2 จะพบว่า การสร้างวิสาหกิจชุมชนนั้น เน้นการสร้างผสมผสานทั้งสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณของคนในชุมชนหลอมรวมกับทรัพยากรจากธรรมชาติให้กลายเป็นจุดเด่น โดยการนำหลักสากลมาสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นการเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงส่วนที่ 1 มิติสังคมของมนุษย์ที่มีการสร้างจิตวิญญาณแห่งความคิด ประเพณี วัฒนธรรมสิ่งดีงามที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุมาเป็น

ยกระดับนำแนวคิดดังกล่าว มาสร้างด้วยกลุ่มหัวก้าวหน้าหรือผู้นำทางความคิดของชุมชน ให้เกิดการตระหนักถึงรากฐานของตนเอง ให้มีการอนุรักษ์และหวงแหนความเป็นรากฐานของตน จากภายใต้โครงสร้างของความสัมพันธ์ของสังคม ที่มีความซับซ้อนในเชิงโครงสร้างการเคารพอาวุโส การสืบทอดความคิดต่างๆ มาเป็นการรวมกลุ่มกัน ในการสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาต่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ ให้กลายเป็นเครือข่ายชุมชนหรือเครือข่ายท้องถิ่น ส่วนที่ 2 มิติสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญที่ต้องใช้ทรัพยากรรอบตัว ให้เกิดมูลค่าที่นอกจากอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนหรือชุมชนแล้ว ต้องสร้างการปรับเปลี่ยนให้เกิดการยกระดับแห่งมูลค่า ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมร่วมกับทรัพยากรทุนมนุษย์และทุนสังคม รวมกันสร้างเป็นเอกลักษณ์ในตัวสินค้าและบริการที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังที่ว่า การเรียนรู้และเข้าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดรายได้และลดต้นทุนแห่งการซื้อสินค้าและบริการจากภายนอกชุมชน ส่วนที่ 3 มิติเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อมีการผสมผสานแห่งการบูรณาการทั้งมิติสังคมร่วมกับมิติสิ่งแวดล้อมก่อตัวเป็นมิติแห่งการแลกเปลี่ยน การผลิตสินค้าและบริการที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำทรัพยากรที่เป็นส่วนเกิน ในการบริโภคมาขายเพื่อก่อให้เกิดรายได้ อย่างไรก็ตามมิติเศรษฐกิจเป็นหลักที่มีใช้เพียงกำไรเป็นหัวใจหลัก แต่เพียงต้องการให้มีระดับรายได้ที่พอประมาณอย่างเหมาะสม ภายใต้การพึ่งตนเองและมีเงินออมในยามฉุกเฉิน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีฐานความพอดี แห่งความต้องการให้เหมาะสมมีใช้เพียงเพื่อต้องการสะสมทรัพย์ ตามแนวคิดกระแสหลักแห่งการแข่งขันเพื่อความมั่งคั่ง นอกจากนั้นการรวมกลุ่มกันในการจัดการผลิตสินค้าและบริการทางเศรษฐกิจสามารถสร้างความเข้มแข็ง การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ด้วยการใช้หลักเหตุผลตามหลักประชาธิปไตยที่ต้องการให้ชุมชนเป็นคู่ขนานทั้ง 3 มิติให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างยั่งยืน ดังการสร้างแนวคิดเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการให้เป้าหมายทั้ง 3 มิติเป็นรากฐานตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนของประเทศไทยที่ประสบผลสำเร็จ

การพัฒนาความสามารถในการจัดการและพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ถือว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ในที่นี้ขอยกกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนของประเทศไทยที่ประสบผลสำเร็จในช่วงปี 2563-2565 ดังต่อไปนี้

วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนตำบลไร่มะขาม จังหวัดเพชรบุรี (รางวัลชนะเลิศ) วิสาหกิจชุมชนดีเด่น ระดับประเทศ ปี 2565 (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร, 2565: 9-10)

ความคิดริเริ่ม เดิมคือกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ตำบลไร่มะขาม ได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตพันธุ์ดีในช่วงปี พ.ศ.2548 และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ให้สอดคล้องกับแปลงใหญ่ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2561 โดยใช้ชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนตำบลไร่มะขาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางชาวนาในด้านการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีในชุมชน รวมถึงเป็นจุดสาธิตในการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับเครือข่ายของหน่วยงานต่างๆ **ความสามารถในการบริหารและการจัดการสถาบัน** คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับ แนวทางการปฏิบัติและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างเป็นระบบ มีการจัดการระบบเงินทุนและจัดทำบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส มีเป้าหมายส่งเสริมทำการเกษตรและ

บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน สร้างความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้แก่ชุมชน **บทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อสถาบัน** สมาชิกมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการดำเนินการตั้งแต่เริ่มเรียนรู้ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาารวมกัน โดยมีการประชุมกลุ่มทุกวันที่ 16 ของเดือนเพื่อทราบถึงปัญหา การวางแผนและมีการอบรมให้สมาชิก โดยผ่านทางศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) อำเภอบ้านลาด ที่สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาด้านการเกษตร ภายใต้หลักคิดที่ว่า “เกษตรกรพัฒนาเกษตรกรด้วยตนเองจึงจะเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน” **ความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจของสถาบัน** มีกิจกรรมเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันที่หลากหลายทำให้ลดความเสี่ยงในการประกอบการ สมาชิกมีความเชื่อมั่นและมั่นใจในการดำเนินงานสู่ความเข้มแข็ง สิ่งสำคัญ คือ สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นพร้อมทั้งสามารถบริหารหนี้สิน มีเงินสำรองเพิ่มขึ้น การทำกิจกรรมด้านสาธารณสุขและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนากลุ่มที่จะนำมาพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด **ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ** 1) **ด้านคน** สมาชิกในกลุ่มรักและสามัคคีภายใน มีความศรัทธาในองค์กรพร้อมที่จะช่วยแก้ปัญหาและสร้างรายได้เพิ่มขึ้น 2) **ด้านทุน** กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนจากการระดมทุนของหุ้นจากสมาชิก ผลกำไรมีการคืนในรูปแบบปันผล มีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนและมีภาคีกับสถาบันทางการเงิน 3) **ด้านการจัดการ** มีการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ สร้างมาตรฐานภายในกลุ่มและสร้างความมั่นใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ผ่านการตรวจสอบของคณะกรรมการกลุ่มและเครือข่าย 4) **ด้านการตลาด** มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่น่าสมัย สะอาด ปลอดภัยกับผู้บริโภคและราคาเหมาะสม 5) **ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ** มีการส่งเสริมปลูกข้าวด้วยวิธีการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนการใช้สารเคมี 6) **ด้านกิจกรรม** มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับข้าวที่ได้รับการยอมรับของชุมชน โดยบุคลากรภายนอกและผู้นำท้องถิ่น

วิสาหกิจชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์พืชผักสมุนไพรและผลไม้ จังหวัดลำพูน (รางวัลชนะเลิศ) วิสาหกิจชุมชนดีเด่น ระดับประเทศ ปี 2564 (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร, 2564: 1-2)

ความคิดริเริ่ม ก่อตั้งเมื่อปี 2548 ในหมู่บ้านป่าบ้วยและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อแก้ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำที่มีตลาดเพื่อหาทางแก้ปัญหาคาแปรรูปลำไยแห้ง ลำไยอบแห้ง มะม่วงอบแห้ง เดิมมีสมาชิก 7 คน ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มรวม 38 คน วิเคราะห์ว่าควรมีการเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในการผลิตพืชผักเป็นอินทรีย์ และมุ่งเน้นด้านการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น พื้นที่รวม 530 ไร่ ผลิตลำไย มะม่วง สตรอเบอร์รี่ กระเทียม หอมแดง พืชผักต่างๆ ที่เป็นระบบอินทรีย์ไม่ใช้สารเคมี จนได้รับรองมาตรฐาน PGS Organic Thailand, IFOAM, ออย., EU และ HALAL เป็นต้น **ความสามารถในการบริหารและการจัดการสถาบัน** ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาการเกษตรให้สมาชิกและชุมชน เน้นผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ที่มีการวางแผนชื่อผลผลิตกับสมาชิก เพื่อนำมาแปรรูปให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีระบบบัญชีมาดูแลการบริหารและการจัดการที่จะทำให้เกิดทรัพยากรแบบ Zero Waste เงินทุนมาจากการระดมทุนหุ้นกับสมาชิกเป็นเงินทุนหมุนเวียนและได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ มีการประชุมสม่ำเสมอทุกวันที่ 2 ของเดือน แบ่งงานกันทำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

สูงสุด บทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อสถาบัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทุกการดำเนินการ ตั้งแต่การวางแผน การช่วยแก้ไขปัญห กำหนดชนิดผลิตภัณฑ์ ราคาสินค้า การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ในแต่ละปีมีการประชุมใหญ่สามัญ 1 ครั้ง/ปี และให้สมาชิกพัฒนาทักษะและเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงานในหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนเพื่อนำความรู้มาถ่ายทอดให้สมาชิกอื่นๆ ในการเสริมทักษะให้เกิดความชำนาญ **ความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจของสถาบัน** การดำเนินกิจกรรมมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ซึ่งสามารถทำได้ทั้งปี เช่น ผลิตภัณฑ์นม กระท่อมดำอินทรี กระท่อมดำอินทรีผง กระท่อมพวง และกระท่อมสาย กระท่อมดอง หอมแดง หอมแดงดำอินทรี พืชผักอินทรี แปรรูปผลิตภัณฑ์ มะม่วงอบแห้ง ลำไยอบแห้ง เป็นต้น ทำให้สมาชิกมีรายได้ตลอดทั้งปีจึงมีความมั่นคง ที่สามารถจะนำในการบริหารจัดการหนี้สินและร่วมโครงการ XYZ กับ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรทำให้มีการผลิตที่แน่นอน ไม่เสี่ยงจากการประกอบอาชีพ มีเงินออมตลอดจนมีคุณภาพที่ดีขึ้น **การทำกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน สาธารณประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ ทำโครงการตลาดนัดสีเขียวเพื่อชุมชน การทำปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุที่เหลือใช้เพื่อลดการเผาขยะมูลฝอยเพื่อเป็นการสร้างระบบนิเวศที่สมดุล **ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จและทำให้ชนะการประกวด** มีความคิดสร้างสรรค์ในการบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน ทำให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนให้มีผลงานเชิงประจักษ์ และสามารถขับเคลื่อนเครือข่ายให้เกิดการมีส่วนร่วม ในการผลประโยชน์จากกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านป่าศรี จังหวัดปัตตานี (รางวัลชนะเลิศ)
วิสาหกิจชุมชนดีเด่น ระดับประเทศปี 2563 (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563: 2-4)

ความคิดริเริ่ม มีการรวมตัวของคนในชุมชนในช่วงปี 2525 เพื่อระดมทุนในการประกอบอาชีพ เริ่มมีสมาชิกจำนวน 25 คน ดำเนินกิจกรรมด้านการออมเงินและจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านป่าศรีขึ้น มีเงินทุนครั้งแรก 2,500 บาท จนกระทั่งปี 2549 สำนักงานเกษตรอำเภอได้เข้ามาส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มและมีการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านป่าศรี และกลุ่มมีการบริหารจัดการภายในที่เข้มแข็ง โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ผ่านการขับเคลื่อนของคณะกรรมการกลุ่ม **ความสามารถในการบริหารและการจัดการสถาบัน** ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการการขับเคลื่อนภายในกลุ่มเป็นอุดมการณ์ในการทำงานที่เน้นความมุ่งมั่น เสียสละและโปร่งใส เป้าหมายสูงสุด คือ การร่วมสร้างเศรษฐกิจของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นและมั่นคง **บทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อสถาบัน** เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมทุกกระบวนการดำเนินงานที่สามารถแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบในทุกขั้นตอน อีกทั้งสมาชิกมีความร่วมมือให้การเข้าร่วมประชุม กิจกรรมต่างๆ อย่างจริงจังเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของกลุ่ม **ความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจของสถาบัน** กลุ่มมีรายได้เฉลี่ย 8,920,688 บาท/ปี มีเงินทุนหมุนเวียน 26,828,717 บาท/ปี กำไรสุทธิของกลุ่ม ร้อยละ 96.56 ของรายได้รวม/ปี สมาชิกมีรายได้เฉลี่ย 3,000-5,000 บาท/เดือน จากกิจกรรมการทำเกษตรและอาชีพเสริมที่ถนัด ทำให้กลุ่มเกิดการสร้างรายได้มั่นคงในชุมชน เศรษฐกิจในชุมชนมั่นคงเพราะมีการประกอบอาชีพเสริมจากอาชีพหลัก ก่อให้เกิด

ลดการพึ่งพาภายนอกและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน การทำกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน สาธารณประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำกิจกรรมเป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้ที่สนใจและทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในการเสริมสร้าง สนับสนุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายในชุมชนและพื้นที่ข้างเคียงที่สามารถสร้างโครงการขยะแลกทองเพื่อกระตุ้นการแยกขยะและสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนที่รักความสะอาด ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จและทำให้ชนะการประกวด ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริงเกี่ยวกับความสำคัญของการออมทรัพย์ โดยยึดถือปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด นอกจากนั้นคนในชุมชนร้อยละ 41.4 คริวเรือนของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านป่าศรีและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อันเนื่องจากการบริหารมีระบบ ชื่อสัตย์ โปร่งใสและตรวจสอบได้ อีกทั้งการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานรากทั้งส่วนตัว และเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศภายในชุมชนอีกด้วย

บทส่งท้ายกรอบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นแนวคิดที่มีใช้แนวคิดใหม่ในโลกหรือในประเทศไทย แต่เป็นการเปลี่ยนกรอบแนวคิดจากเดิม แต่นำมาประยุกต์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบันบนพื้นฐานการใช้หลักความพอเพียงพอประมาณให้มีความยั่งยืน โดยหัวใจหลักของวิสาหกิจชุมชน คือ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักจากฐานครอบครัวรวมกลุ่มกัน เป็นชุมชนสู่การสร้างเครือข่ายจากการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่มีอยู่ มาก่อตัวให้เกิดเป็นสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตามนี้เป็นเพียงพื้นฐานง่ายๆ ที่ชุมชนจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมให้ได้ ด้วยการสนับสนุนและผลักดันจากภาครัฐบาลเป็นหลัก ดังนั้นการสร้างกรอบแห่งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ต้องใช้หลายปัจจัยที่สำคัญหลายองค์ประกอบและก้าวข้ามพื้นฐานเดิมๆ ที่มีอยู่ให้ยกระดับสูงขึ้น โดยสิ่งที่สำคัญที่พัฒนาได้ต้องมองเป้าหมายไปที่ “วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม” ที่มีการต่อยอดของหลายประเด็นแห่งการพัฒนา อาทิเช่น การบริหารจัดการทุนชุมชน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน การสร้างประสิทธิภาพการผลิตด้วยการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ รวมถึงการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนเพื่อที่จะสร้างความตระหนักให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ต่อชุมชน เมื่อมีการสร้างให้เกิดความเข้มแข็งจากฐานรากแล้ว สิ่งสำคัญคือการสร้างผลกระทบที่ก่อให้เกิดผลดีกับสังคมหรือชุมชน ด้วยการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการนำสิ่งดีๆ กลับคืนสร้างเป็นวัฏจักรแห่งการพึ่งพา รับส่งเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

เอกสารอ้างอิงประจำบทที่ 1

- กฤตภาส เสมอพิทักษ์, สุจินต์ สุริยศ, อัศนี ฦ น่าน, อัมพา อ้วนล่า,..., อุทัย มั่นท่า. (2554). **การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- กษมาพร พวงประยงค์และนพพร จันทร์นำชู. (2556). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มการแปรรูปและผลิตภัณฑ์ จังหวัดสมุทรสงคราม. **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย.**, 5(1), 108-120.
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). **วิสาหกิจชุมชนน่ารู้**. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.sceb.doae.go.th/Ssceb2.htm>.
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). **วิสาหกิจชุมชนดีเด่นปี 2563**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นิวธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). **วิสาหกิจชุมชนดีเด่นปี 2564**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นิวธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2565). **วิสาหกิจชุมชนดีเด่นปี 2565**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นิวธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- กัญญามน อินทว้าง, สุพจน์ อินทว้างและอภิชาติ วรรณภีระ. (2554). **การจัดการวิสาหกิจชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.
- จันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา. (2556). **ตัวแบบการจัดการเพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม**. **วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ (ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์).**, 3(2), 8-21.
- ชนนิกันต์ อินทรเผือก, ประเพศ ไกรจันทร์และทวีศักดิ์ รูปสิงห์. (2564). **รูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน**. **วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ.**, 12(2), 46-56.
- ชมภูนุฑ จันนุ้ยและพิณิจ ลาภธนานนท์. (2560). **ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานความอยู่รอดและพอเพียง**. **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์.**, 14(1), 67-78.
- ฐากร อนุสรณ์พาณิชย์กุล, ภิญาพัชฌ์ นาคภิบาลและวงศ์ธีรา สุวรรณฉิน. (2561). **รูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในประเทศไทย**. **วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร.**, 20(1), 1-17.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). **ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล. (2545). **วิสาหกิจชุมชน: กลไกเศรษฐกิจฐานราก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เดชวิทย์ นิลวรรณและทิพย์พฐุ กฤษสุนทร. (2557). **กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (2545). **วิกฤติเกษตรกร: วิกฤติสังคมไทยสู่ทางรอดในโลกใหม่**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก: สถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2556). **เศรษฐศาสตร์มหภาคเบื้องต้น**. บุรีรัมย์: ซีพี พิมพ์.
- ทศพร แก้วขวัญไกรและจตุพร จันทรัมย์. (2558). **เดินถอยหลังไปข้างหน้ากับระบบสหกรณ์**. **วารสารสมาคมอาจารย์และข้าราชการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**, 1(ฉบับปฐมฤกษ์), มิถุนายน-พฤศจิกายน 2558.
- ธวัชชัย บุญมี, เดชวิทย์ นิลวรรณ, มานพ ชุ่มอุ่น,..., เบญจพร หน่อชาย. (2555). **การวิจัยและพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันทรายต้นกอก ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ธันยมัย เจียรกุล. (2557). **ปัญหาและแนวทางการปรับตัวของ OTOP เพื่อพร้อมรับการเปิด AEC**. **วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ**, 34(1), 177-191.
- ประหยัด มโนพะเส้า. (2556). **กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน**. **แก่นเกษตร**, 41(1), 17-26.
- ปริมรัตน์ แยกเพ็ง. (2551). **รายงานการศึกษาแนวทางการพัฒนาโครงการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ**. (2540). **โครงการวิจัยเรื่องนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ ชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชน.
- พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน. (2546). **เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.
- พัฒนาธุรกิจสถาบัน, กอง. (2551). **คู่มือการปฏิบัติงานสินเชื่อกลุ่มบุคคลของ ธ.ก.ส**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายสินเชื่อสถาบัน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร
- ไพศาล มุ่งสมัคร, ถนอมศักดิ์ สุวรรณน้อย, สรชัย พิศาลบุตรและศิวัชชัย ชำของ. (2556). **รูปแบบการจัดการที่ประสบผลสำเร็จของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์สมุนไพร กลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์**. **วารสารสมาคมวิจัย**, 18(3), 115-123.
- วรางคณา อติศรประเสริฐ. (2557). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพการตลาดสำหรับผู้ประกอบการสตรีในชุมชน: กรณีศึกษาวิสาหกิจขนาดย่อมผลิตภัณฑ์กระดาษสา**. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 17(1), 184-199.

- วิวัฒน์ เมฆอรุณ. (2556). **ทูลทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง.** รวมบทความประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ในโอกาสศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- ศศิภา พิทักษ์ศานต์. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนไปปฏิบัติ กรณีศึกษาอำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่. **วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**, 24(2), 33-46.
- ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ. (2558). การศึกษากรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมในประเทศไทย. **วารสารสมาคมนักวิจัย.**, 20(2), 30-46.
- ศิริวรรณ เจนการ, ศรีสกุล บุญยศศักดิ์, ประจักษ์ ยุกย่อง, อัญชัญ แกมเขยและภัทรพล มนูญญา. (2545). **โครงการพลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาด้านธุรกิจชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพัฒนาไท.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริญ ลักขิตานนท์, ศุภร เสรีรัตน์และองอาจ ปะทะวานิช. (2546). **การบริการตลาดยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร.
- สมศักดิ์ ขอบตรง. (2549). **การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: การพัฒนาชุดโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจรของจังหวัดสุราษฎร์ธานี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- สัญญา เคนาภูมิ. (2558). แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม. **วารสารวิชาการแพรรากพลินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.**, 2(3), 68-85.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2559). **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548.** สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559, จาก <https://www.moac.go.th/download/pos%207608.pdf>.
- เสน่ห์ จามริก. (2543). **เศรษฐกิจพอเพียงกับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย.** รวมบทความเศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับพิเศษ: ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ็ดิชั่นเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- เสรี พงศพิศและสุภาส จันทร์หงส์. (2548). **ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- อภิสิทธิ์ พรหมชัยและศุภลักษณ์ สุวรรณชะชฎา. (2554). ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านห้วยกาน. **วารสารการบริหารท้องถิ่น.**, 4(2), 16-29.
- อัจฉรา หลาวทองและคณะ. (2550). **การศึกษาแนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- อารี วิบูลพงศ์. (2555). บทความสังเคราะห์ความรู้จากงานวิสาหกิจชุมชน. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่.**, 4(6), 112-133.
- อารี วิบูลพงศ์. (2555). บทความสังเคราะห์ความรู้จากงานวิสาหกิจชุมชน (ตอนที่สอง). **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่.**, 5(1), 106-125.

อุทิศ สังขรัตน์และฉงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2556). แนวทางในการกำหนดนโยบายภาครัฐเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา. เอกสารการประชุมขนาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.